

Erkenning-Herkenning-Ontkenning: *Titus* van Karin Amatmoekrim

M.Hum. Mursidah

Karin Amatmoekrim (1975-) is a Surinam author, born from a Javanese mother and a Chinese-Creole-Indian father. In her third novel, Titus (2009), she contrasts order against chaos. The wife of the main character Titus has died in an accident. Because of his unbearable sorrow he sets out on a journey. During this journey he is faced with the general problem of how a person can save himself, as well as various personal problems. His mother Anneke, the Neighbour-Author and characters with whom Titus comes in contact with during the journey shed light on the representation of Titus as half Surinamer and half Dutchman. In this article the interaction between Titus and the other characters will be discussed. The novel's themes of power and powerlessness, identity, Europe and ethnicity is also analysed..

1. Inleiding

Het is interessant om het thema multiculturaliteit te onderzoeken in een recente roman van een migrante Nederlandse schrijver. De keuze hier valt op de roman *Titus* van Karin Amatmoekrim. Zij is in 1976 in Paramaribo geboren en in 1981 met haar ouders naar Nederland verhuisd. Ze debuteerde in 2004 met de roman *Het knipperleven* en publiceerde vervolgens in 2006 *Wanneer wij samen zijn* en in 2009 *Titus*. In vergelijking tot haar eerdere werk laat *Titus* een andere thematiek en opbouw zien. Het verhaal is meer kosmopolitisch. De gebeurtenissen vinden plaats in vier wereldsteden die nauw in het verhaal worden betrokken. Centraal staat de identiteit van iemand die afkomstig is uit de diaspora, zoals Titus die een Surinaamse vader en een Nederlandse moeder heeft. Met dit boek won Amatmoekrim eind 2009 de eerste Black Magic Woman Literatuurprijs.

In dit artikel komen de volgende vragen aan de orde. Wat is de algemene problematiek in het verhaal? Hoe wordt deze uitgewerkt voor wat betreft de identiteit van de hoofdpersoon? En ten slotte, welke visie wordt in het verhaal verwoord ten opzichte van de westerse cultuur?

2. De roman *Titus*

Het verhaal gaat over Titus Bijlhout, die plotseling zijn vrouw Kat verliest. Zij wordt aangereden door een vrachtwagen en overlijdt ter plekke. De zin “Wat was er nu gebeurd” opent het verhaal en confronteert de lezer met deze dramatische gebeurtenis. Verhaald wordt vervolgens hoe Titus zich hierna moet redden in de chaos die zijn leven ineens kenmerkt. Ook andere personages gaan met allerlei vormen van chaos om. En zelfs de kunstwerken die een bijzondere indruk maken op hem hebben met chaos van doen.

2.1 *Titus*

Na het overlijden van Kat wordt alles bij Titus chaotisch. Heden en verleden gaan steeds in elkaar over. Het kost hem veel moeite om het verlies van zijn vrouw, de verloren orde van zijn verleden, te verwerken. Haar onaangekondigde, afschuwelijke dood is niet te verklaren. Hoe moet hij leven zonder haar? Hoe kan hij de wanorde in zijn leven “opruimen”? Alles bij hem is nu chaos:

Orde wordt wanorde, heden verleden. Ik ben een slaaf van de richting van de tijd. Laat mij losbreken en teruggaan. Niet om haar terug te halen als Orpheus zijn Euridyce (god, ik zou alles weggooien, alle moeite voor niets, haar terugsturen naar de onderwereld want me omdraaien voordat we veilig teruggekeerd waren, terugkijken doe ik nu ook, en ik leef al in Sodom en Gomorra, laat me zoutpilaren uit ongeduld). Nee ik wil niet terug om haar te halen. Ik wil terug om die orde te vinden. Niet meer die wanhoop van het onbegrip, de drang om op te ruimen maar niet te weten waar te beginnen. (15)

De poging om de gebeurtenis te begrijpen en het verleden terug te halen levert alleen maar wanhoop op. Hij kan het verdriet niet aan en zijn verlies niet van zich afzetten. Hij ziet zijn lot als de dramatische liefdesmythe van Orpheus en Euridyce aan wie het geluk ook maar kort werd gegund. Titus is als Orpheus die zijn Euridyce verloren heeft – ze werd door een giftige adder gebeten en stierf meteen. Maar anders dan Orpheus die met zijn lier en de tovermacht van zijn mooie stem zijn verdrietige gezang kon laten horen en de heersers van het dodenrijk kon vragen haar terug te brengen, wil Titus alleen de verloren orde terug kunnen halen. Door zijn ontroerende muziek kon Orpheus de dood overwinnen, Euridyce mocht weer bij hem zijn op één voorwaarde waaraan hij uiteindelijk niet kon voldoen (Ramondt, 1967:68). Titus kan Kat niet terugkrijgen, maar met zijn reis wil Titus de onstane chaos overwinnen. “Sodom en Gomorra” – zowel in de Bijbel als in de Koran worden deze steden door God verwoest vanwege de “verdorvenheid” van de inwoners – worden in het verhaal gebruikt als beeld van Titus’ verwoeste wereld:

Het huis is niet stiller geworden sinds ik er alleen woon, met dank aan de televisie die ik altijd aan heb staan. En dan is er ook dat tetterende hoofd van me, die gedachten die zich tegen me uitspreken als waren we twee verschillende personen: Titus en zijn lang geleden verloren maatje, in plaats van alleen Titus, ik bedoel, alleen ik. (17)

Alle moeite om rust te vinden is vergeefs. Als twee verschillende personen kunnen Titus en zijn geest elkaar niet begrijpen. Het met Kat gekochte appartement in Amsterdam is hem nu te groot. De aandacht van zijn vrienden werkt op zijn zenuwen. Hij besluit het contact met hen te verbreken en zijn werk als docent op de kunstacademie ziet hij niet meer zitten. Als blijkt dat hij een grote som geld van Kat heeft geërfd, besluit hij te gaan reizen. Kat heeft hem ook twee retourtjes naar Kopenhagen nagelaten. Daarmee

begint hij zijn reis, maar vervolgens reist hij door naar Barcelona en New York. Hij vertrekt uit zijn chaos en probeert zich zo te redden. In geen van de steden die hij bezoekt vindt hij echter rust. Hij komt telkens weer in een chaos terecht. Amsterdam, Kopenhagen, Barcelona en New York zijn drukke en dichtbevolkte steden. Hij vertrekt van het Centraal Station in Amsterdam en begint zijn reis van het zoeken naar orde.

Richard en Julia, twee nieuwe contacten van Titus, reizen onafhankelijk van elkaar van Kopenhagen naar Barcelona. Om die reden reist Titus ook naar Barcelona. Wat moet hij anders in Kopenhagen? Hij kent er niemand en kan blijkbaar niet alleen zijn. Het rustige Kopenhagen wordt daarom ingeruild voor het chaotische Barcelona. Daar wordt zijn portemonnee gerold en vergeefs vraagt hij om hulp bij andere toeristen. Met Julia, een prostituee met wie hij een “liefdesrelatie” heeft, vlucht hij naar New York, een hectische stad waar de bevolking geobsedeerd is door de presidentsverkiezingen. Voor het eerst neemt een zwarte kandidaat daaraan deel. Op hetzelfde moment vindt er een marathon plaats. Het wemelt er van aanhangers van de presidentkandidaat, marathonlopers en toeristen. De chaos komt tot een hoogtepunt bij het gangsterachtige einde van het verhaal. Julia blijkt tot de maffia te behoren en heeft het plan opgevat Titus te beroven.

Het leven in de steden wordt verbeeld met mensen die druk zijn met hun eigen zaken, haast hebben en niet betrokken willen worden bij de problemen van iemand anders, omdat ze bang zijn voor criminaliteit.

De vlucht uit zijn chaotische leven levert Titus geen rust op. Er is geen vast punt waar hij tot rust kan komen. Hij is constant onderweg en alle gebeurtenissen vinden plaats in vliegtuigen, treinen, hotelkamers, musea en in mensenmassa's. Julia biedt hem slechts “valse” rust en liefde. De temperatuurwisselingen maken de chaos voelbaar: in Barcelona is het tropisch warm, in New York juist ijsig koud.

In Richard, een oudere kunstkenner die hij in Kopenhagen in het Glyptotek-museum ontmoet, ziet Titus een vaderfiguur. Zij vinden elkaar in hun interesse voor kunst en vallen allebei op het schilderij *Chaos zal zijn deel zijn*.

2.2 Anneke

Ook bij Titus' moeder Anneke worden heden en verleden steeds verwisseld. Zij verzette zich toen ze jong was tegen haar naam. Rosa klonk haar vriendelijker en exotischer in de oren. Zij was een zelfstandig vrouw, een kunstenares die door Titus werd bewonderd. Haar ouders vonden alles wat ze deed “niet normaal”. Ze raakte zwanger op haar tweeënveertigste, terwijl ze niet getrouwd was. Titus' vader was een Surinamer die al een vrouw met twee kinderen had. Hun relatie mislukte, want ze konden niet goed met elkaar opschieten. Anneke woont nu in een bejaardentehuis en kan niet gemakkelijk met de andere bewoners omgaan. Zij voelt zich anders en hoort niet bij hen. Ze is kritisch over de Surinaamse Maggie:

Dat met Maggie, al die familie en dat gekakel, dat is wat te veel van het goede. Maar af en toe bezoek

zou wel prettig zijn. Ik vraag me wel eens af hoe het met Titus is. Ik heb al lang niets meer van hem gehoord. Maar ik weet hoe het met mij en mijn ouders is gegaan. Er is niets aan te doen, kinderen kiezen nu eenmaal hun eigen pad. En uiteindelijk zijn we allemaal individuen, hè. Wie ben ik om die jongen te claimen. Nee, hij moet zijn eigen weg vinden. (181)

Zij begrijpt niet waarom Maggie zo vaak bezoek krijgt en het zo druk heeft met haar kinderen. Omgekeerd verlangt ze erg naar de aandacht van haar zoon die maar zelden op bezoek komt. Ze weet dat hij net zijn vrouw verloren heeft, maar ze weet maar weinig over de gebeurtenis zelf en hoe het met Titus gaat. Zij begrijpt niet dat zij niet mag weten waar hij nu is en wat hij allemaal doet. Zij voelt zich erg alleen.

2.3 *Buurman Schrijver*

Dit personage is iemand die juist graag naar chaos zoekt om erover te schrijven. Plekken waar veel gebeurt hebben een magnetische werking op hem. Wanorde is voor hem een bron van inspiratie:

Mensen zoeken geen rust, in elk geval Buurman Schrijver niet. Wat hij wel zocht, was niet helemaal duidelijk, maar hij dacht het in elk geval in chaos te vinden. (...). Hij schaamde zich niet voor zijn nieuwsgierigheid. Het was op dit soort plekken, waar een ongelukkig toeval, of was het een toevallig ongeluk, de kwetsbare laag van de beschaving had doorboord en waar zich in kleine, soms grotere, scheurtjes het lelijke gezicht van de chaos toonde. Hij was er nooit mee begonnen ernaar op zoek te gaan en bleek er een talent voor te hebben: hij herkende dat gezicht op veel plekken in zijn stad. Sindsdien schreef hij boeken. (37-8)

Hij houdt van mysterie. In het verhaal wordt hij nooit met zijn echte naam genoemd; zijn functie als schrijver lijkt belangrijker dan zijn identiteit. Hij was in de buurt toen Kat aangereden werd, herkende haar en werd geraakt door deze gebeurtenis en geïntrigeerd door de mysterieuze vrouw die hij er zag, een dakloze vrouw.

2.4 *De dakloze vrouw / waarzegster*

In het boek wordt een dakloze vrouw beschreven als mysterieuze verschijning. Wat is haar naam? Wat doet zij? In het verhaal wordt zij nooit aangeduid met haar naam en slechts beschreven als onverzorgd persoon. Haar verschijning bij het ongeluk van Kat is mysterieus. Daarom valt ze Buurman Schrijver meteen op:

Ze stond tussen twee geparkeerde auto's in, een stukje van de rest van het publiek af. Een grote, donkere zonnebril verborg bijna de helft van haar gezicht en gaf haar de allure van een oude, Italiaanse filmster. (...) hij zag eerst dat de vrouw haar linkerarm miste. Omdat hij daarom nog aandachtiger naar haar keek, zag hij vervolgens dat het haar een slecht zittende pruik was. (39).

De vrouw wordt alleen door Buurman Schrijver gezien. Zij is slechts aanwezig om hem te steunen een verhaal te schrijven. Maar haar aanwezigheid is ook als iemand die een boodschap brengt, om een verdwaalde te verlossen uit de chaos. Dit geldt met name voor het einde: een ondertekende brief aan Titus waarin Buurman Schrijver via de dakloze waarzegster een verhaal vertelt. Dit gaat over wie de vrouw is, over haar vermogen om dingen die nog moeten gebeuren te “weten”, over Kat en Titus, en ook over hoe bepaalde dingen in Titus’ leven met elkaar verband houden. De boodschap is niet expliciet, maar doet de lezer juist denken aan het mysterie van het leven, waarin een mens antwoord zoekt op vragen die niet direct tot oplossingen leiden.

2.5 *Kat en Julia*

Deze twee vrouwen hebben een relatie met Titus. Allereerst Kat, zijn overleden vrouw. Zij symboliseert het verleden van Titus’ leven, de orde van weleer. Van haar erft hij een vermogen, maar ook zijn grote eenzaamheid. Zij is niet te vervangen:

Terug kan ik niet, want waar ik niet aan kan wennen, is dat de aard van mijn leven het gebrek aan grootsheid is. Geen grandeur, geen avontuur, en nu ook: geen liefde. Kat was hartverscheurend mooi, zij was groots genoeg om genoeg te nemen met de middelmatigheid van al het andere dat ik had. En nu dan? Nee, laat mij maar verdwijnen. (223)

De tweede vrouw is Julia, een prostituee die Titus tijdelijk een vals “asiel” en houvast biedt. Zij maakt zijn leven eigenlijk alleen nog maar chaotischer:

Ik loop naar het hotel. Denk aan Julia. Aan de leegte die zij is. Zij is van alles niet. Zij is geen liefde, geen vriendschap, geen trouw. Zij is geen verwachtingen, geen hoop. Zij is onberekenbaar als haar eigen verlangens. Het egoïsme dat onvermijdelijk afstevent op de afgrond, alles met zich meeslepend. (223)

3. Kunstwerken

In het Glyptotek-museum te Kopenhagen wordt Titus getroffen door het schilderij *Chaos zal zijn deel zijn*. De schilder wordt niet vermeld, alleen het jaartal 1974:

Het is een man in pak. Hij draagt met zijn rechterhand een koffertje. (...). De kunstenaar heeft een perspectief gekozen dat “fisheye” genoemd wordt, en waarvan ik toevallig weet dat het in de skateboardcultuur een populaire hoek is om uit te filmen of te fotograferen. Het maakt het object in het centrum groot en stelt het zo onduidelijk centraal. (...). De man in het centrum is onaangedaan door zijn omgeving: de fish eye duwt alle drukte van hem af. (59-60)

Door de “fisheye”-techniek lijkt deze man groot en centraal, terwijl de andere dingen van hem weg lopen.

Sculptuur Kai
Nielsen: *Een
moeder met tientallen
baby'tjes.*

De Engelse kunstkenner Richard Kensington wordt ook aangetrokken tot dit schilderij. Hij begint een gesprek en vertelt Titus wat hij ervan vindt. Titus vraagt hem “U zei dat de man in het schilderij niet weet wat hem te wachten staat. Wat bedoelde u daarmee?” (63). Maar Richard antwoordt: “Wij weten dat niet, of we willen het niet weten” (63). Het museum gaat dicht en Richard die graag wil uitleggen wat hij bedoelde stelt voor om ergens koffie te gaan drinken. Titus gaat daar echter niet op in; hij is geraakt door wat Richard zei: de man in het schilderij verbeeldt eigenlijk Titus zelf, van wie de emoties zijn versteend en het middelpunt vormen van zijn eigen chaos.

Een moeder met tientallen baby'tjes is een sculptuur van Kai Nielsen in de wintertuin van het Glyptotek Museum. Het werk verwijst naar het werk *The water mother* uit 1920. Titus is er van onder de indruk en het komt twee keer voor in het verhaal. Eerst in een bar waar hij praat met de prostituee Carla. En later als hij het museum weer bezoekt en op Richard wacht:

Haar kinderen kruipen en buitelen om haar heen, hongerig om te groeien, hongerig naar haar volle melkborsten. Ze is naakt, haar borsten en dijen voluptueus en toch straalt ze moederschap uit, geen seksualiteit. Ze is de innige, warme moeder die je altijd wilde hebben. Haar kinderen je eigen bolle, aaibare, gewenste nageslacht. Ik ga tegenover haar zitten en probeer haar te onthouden. Voor het eerst sinds lange tijd wenste ik dat ik een tekenblok bij me had. Als was het om mijn gevoel van dit beeld, mijn versie van dit werk, te bewaren. (77)

Het citaat impliceert het verlangen van Titus naar “de vrouw” die rust kan geven aan haar “dorstige kinderen”. Zij verbeeldt een liefdevol rustpunt; de baby'tjes verbeelden

mensen die verlangen naar “geestelijke voeding”. Titus herkent zich hier volkomen in. In het naschrift van het boek komt het beeld van deze sculptuur weer naar voren. Buurman Schrijver vertelt dat de dakloze vrouw hem ooit een belangrijk verhaal verteld heeft, dat begon met Kat en Titus, en eindigde met “een grote moeder met veel kinderen”. De dakloze vrouw zag eerder al wat er zou gebeuren en dat Titus zou verdwijnen “in de chaos die door tijd wordt gevoed” (225). Zij wordt als volgt beschreven:

Ze was de ideale vrouw. De moeder die we ons allemaal wensen. Beschikbaar en gewillig, screen te midden van de imperfectie, ons opvangend als we uit balans dreigen te raken. (227)

Het schilderij *Chaos zal zijn deel zijn* komt ook in dit naschrift voor. De twee kunstwerken vormen een contrast: “de man” is een soort paradox van de “vrouw”. De man, die centraal staat, netjes gekleed is en een koffertje draagt – als symbool voor behoeften –, is onaanraakbaar. Hij is alleen, bezig met zichzelf, de wereld om hem heen valt weg door de “fisheye” techniek – een perspectief van hoe je naar je leven kijkt. De vrouw staat ook centraal, is naakt en heeft niets bij zich, maar de wereld om haar heen komt naar haar toe. Zij is dus niet alleen, maar stelt zich beschikbaar voor de haar omringende wereld. De kunstwerken verbeelden twee werelden: de man met zijn aardse wereld en de vrouw met haar geestelijke wereld. Zij dragen eigenlijk de algemene thematiek van het verhaal, zoals deze is verwoord als retorische vraag op de laatste bladzijde: ‘Maar wat is een mens méér dan zijn verlangens? (...). We zijn allemaal domme, domme mensen’. (228)

4. Erkenning-Herkenning-Ontkenning

In de roman komt de multiculturele samenleving duidelijk naar voren. De hoofdpersoon, Titus, is een mengeling van twee culturen, de Surinaamse en de Nederlandse. Hij is in Nederland geboren en getogen en met een Nederlandse vrouw getrouwd. In zijn verdriet over het verlies van zijn vrouw denkt hij veel na over zijn leven als half-Surinamer en half-Nederlander.

Amsterdam wordt als multiculturele stad gerepresenteerd door het Centraal Station, een van de drukste plaatsen in de stad waar mensen van verschillende culturele achtergrond elkaar treffen. Dit station vormt ook het vertrekpunt van Titus’ reis, die ook een reis is op zoek naar zijn eigen identiteit. In de chaos waarin hij verkeert denkt hij na over zijn leven, zijn bestaan en zijn identiteit. De drukte in de steden die hij bezoekt vormt voor hem geen tegenwicht tegen de chaos in zijn leven. De interactie met mensen van verschillende culturen dwingt hem te reageren op situaties of mensen, waardoor hij zich bewust of onbewust presenteert als onrustig individu op zoek naar zijn eigen identiteit.

Identiteit steunt op een bewuste, actieve presentatie, maar het kan ook gaan om gedachten en gevoelens waarvan we ons misschien niet bewust zijn (Woodward,

2004:15). Het proces van identificatie is ingewikkeld en kan betrekking hebben op de werking van factoren die deel uitmaken van onze eigen persoonlijke geschiedenis. Op sommige momenten kan er herkenning plaatsvinden bij het proces van identificatie. Soms weten we niet zeker waarom we opeens denken “dat ben ik”, maar het lijkt goed. Het concept van interpellatie biedt enig inzicht in wat er gebeurt als mensen zich herkennen (Woodward, 2004:152). We erkennen en ontkennen dingen waarvan we al zeker weten of ze behoren bij onze identiteit, en dat doen we bewust. Maar vaak ook gebeuren de dingen onbewust, zoals het geval is met de zogenaamde “Freudian slips”, wanneer een woord dat we uitspreken niet het woord is dat we bedoelen, en daarmee iets van onze verborgen verlangens openbaart.

4.1 Erkenning

Al op de tweede bladzijde erkent Titus zijn identiteit:

Mijn naam is Titus. Een ongebruikelijke naam, vooral voor iemand met mijn uiterlijk. Ik werd geboren uit een Nederlandse moeder en een Surinaamse vader. Ik groeide op bij de eerste en kende de laatste slechts oppervlakkig, maar dat kon niet voorkomen dat ik sprekend op mijn vader lijk, hoewel een paar tinten lichter. Mijn moeder gaf me deze naam waarschijnlijk uit onvrede met haar eigen naam, Anneke, een naam die ze zelf niet vond passen bij iemand als zij: een kunstenares. (p.10)

Uiterlijk lijkt Titus op zijn vader; hij is donker, maar zijn kleur is lichter. Hij kent deze echter maar oppervlakkig. Hij groeit op bij zijn moeder en kent haar daardoor veel beter. Van buiten is hij meer Surinaams, maar van binnen meer Nederlands. Toen hij nog jong was werd hij wel “bounty” genoemd, verwijzend naar de chocoladereep: zwart van buiten en wit van binnen (82-3). De naam Titus vindt hij eigenlijk ongebruikelijk voor iemand met zijn uiterlijk. Zijn moeder heeft hem genoemd naar Titus Flavius Vespasianus, de Romeinse keizer van 79-81 na Christus.

Titus ziet zichzelf als half Nederlands en half Surinaams, maar zijn buitenkant laat de binnenkant niet zien. Zijn uiterlijk als Surinamer representeert de oppervlakkige kennis van zijn vader en de Surinaamse cultuur.

4.2 Herkenning

Het vertrekpunt van Titus’ reis, het Centraal Station in Amsterdam, wordt verbeeld als een ontmoetingsplaats van allerlei allochtonen. Titus herkent zichzelf als “kleurling” en voelt dat hij bij hen hoort:

Ik bedank hem en zoek naar het Marokkaanse woord voor vriend om hem op te vrolijken. Achter me staat de volgende klant al klaar, ze wachten allebei tot ik opzij stap. Het schiet me net op tijd te binnen: “Zagbie, bedankt!” Hij kijkt me uitdrukkeloos aan: “Ik ben Turks, meneer”. Ik schiet in

de lach en kom niet verder dan een onnozel “O”. Ik denk me een knipoog te kunnen veroorloven, ik bedoel van de ene kleurling naar de ander moet dat toch kunnen, hij mag ook denken dat ik van de Antillen kom, vind ik helemaal niet erg. Hij is echter al bezig met een andere klant en doet of hij me niet ziet. (49-50)

Titus probeert ook vriendschappelijk te zijn tegen de jongen van de koffiekiosk. Maar een dergelijke poging om aardig te doen kan ook mis gaan. Etnische identiteit zit vast bij iemand en het kan irriteren als de ander hem/haar verkeerd identificeert. En volgens Titus moet er tussen “kleurlingen” eigenlijk begrip bestaan.

Titus valt altijd op kleur en verschijning, vooral op zwart en wit. Deze kleuren representeren zijn hybride identiteit en worden vaak met elkaar gecontrasteerd:

Ik beseftte dat toen ik op een avond naar een film op televisie zat te kijken. Ik zag twee mannen, een *donkere* en een *lichte* (...), Will Smith en Tommy Lee Jones die obscure krantjes doorspitten op zoek naar freak accidents en andere vreemde gebeurtenissen. (...). Ik moet denken aan de moeder van *Sneeuwwitje*, die zich prikte aan een naald toen ze 's winters bij een *ebbenhouten* raamkozijn zat en zich een dochter wenste met lippen rood als bloed en haar *zwart* als *ebbenhout*. (18, 21, cursivering Muriel)

Hij is gefascineerd door de Amerikaanse verkiezing van 2008, waar een zwarte, niet bij naam genoemde, presidentskandidaat is. Hij windt zich op over mensen die zich negatief over deze man uitlaten. Maar ook twijfelt hij zelf of een zwarte wel president kan worden:

“Omdat hij zwart is,” antwoord ik naar waarheid. Waarom anders zouden de verkiezingen me op dit moment boeien. “Wie?” vraagt ze geïrriteerd. “De presidentskandidaat natuurlijk”. “Waarom is dat belangrijk?” “Omdat ik ook zwart ben, Julia”. (...). “Omdat wij niet losstaan van onze kleur. Dit land is gebouwd op het rasverschil. Kunnen we een zwarte man tot onze leider maken? Ik weet het niet.” (177, 185)

Aan de ene kant herkent Titus zichzelf in deze zwarte presidentskandidaat, aan de andere kant uit hij zijn pessimisme over het vermogen van een zwarte man.

Titus herkent zichzelf ook in het schilderij *Chaos zal zijn deel zijn*. Hij wordt geïntrigeerd door de afgebeelde man met de aktetas, de gebruikte “fisheye” techniek en de titel:

Plots moet ik aan het doek denken van de man met de aktetas. Chaos zal zijn deel zijn. Het gevoel dat me gisteren besprong toen ik het doek zag, bekruipt me weer. Is het angst? Richard onderbreekt mijn gedachten doordat hij zijn hand op mijn arm legt. “Dat is precies wat ik bedoel. Je denkt niet aan je kleur. Maar dat verandert niets aan je kader. Want dat is er gewoon. Voor de mensen buiten jou om, voor mij in dit geval, heb je kleur. Als je niet zwart was, deed je me niet aan mijn zoon denken. Want behalve jullie huidskleur hebben jullie niets met elkaar gemeen.” (p.82)

Titus en Richard raken met elkaar in gesprek en voelen zich verwant. Richard herkent in Titus zijn Surinaamse pleegzoon en Titus herkent in hem een vaderfiguur.

4.3 Ontkenning

De ontkenning van zijn identiteit als zwarte man gebeurt onbewust. Omdat hij maar weinig weet over zijn vader en over Suriname, en omdat hij door zijn moeder is opgevoed en een Europese opleiding heeft genoten, is hij meer Nederlander dan Surinamer. Surinaams is hij alleen van buiten:

“Je bent half Surinaams, toch?” “Ik zie niet wat dat ermee te maken heeft. Ik groeide in Nederland op, bij mijn moeder. Met Suriname heb ik niets.” “Maar je bent zwart. In een witte wereld. Je kader is zichtbaar voor iedereen.” (81)

Hij bewondert het werk van zijn moeder en vindt haar een goede kunstenares. Maar het werk van zijn vader en dat van andere kunstenaars uit Suriname en de Caraïben vindt hij niets:

“Het was eenvoudig. Te eenvoudig. Veel kunstenaars uit Suriname en de rest van de Caraïben blijven hangen op dat niveau. Het is niet sympathiek om te zeggen, maar zo is het vaak wel.” (83)

Titus zwijgt dan ook als Richard vertelt dat de West-Indische schrijver Derek Walcott ooit de Nobelprijs voor literatuur won. Hij weet hier niets van.

Hij reageert niet erg blij op het nieuws dat de zwarte presidentskandidaat gewonnen heeft. Het vervult hem met een onverklaarbare angst:

De zwarte man heeft gewonnen. Een massa mensen wacht tot hij ze komt bedanken voor hun steun. Het duurt lang. (...). Lichamen die elk een eigen richting op bewegen, samengebald tot een massief geheel. Onnatuurlijk. Iemand huilt, in het publiek. Een man verschijnt in een blokje, links onder in beeld. (...).

De zwarte man komt naar buiten, een vrouw, twee kinderen. Ze zwaaien. Duizenden stemmen komen samen in een angstaanjagend gebulder. De man loopt naar voren. Er is geen blijdschap op zijn gezicht, hij lijkt zich zorgen te maken, inzoomen op het publiek, tranen, op weer een ander gezicht een manische grijns. Blijdschap? En opeens weet ik het: dit is wat het vage gevoel wil zeggen, dit is wat er gaat gebeuren, dit is waar de portier op doelde, waar de chaos op afstevent: de zwarte man wint, en nu zal hij worden gedood. Nu, terwijl ik kijk. (194-5)

Dit laat zijn angst zien voor deze nieuwe situatie. Altijd al zijn “witte” mensen superieur en nu wordt opeens een “zwarte” gekozen tot leider van Amerika. Hij probeert zijn emoties los te laten door de liefde te bedrijven met Julia.

5. Visie op het Westen

Vier hoofdstukken dragen de naam van een stad – Amsterdam, Kopenhagen, Barcelona, New York. Zij vertegenwoordigen de westerse wereld die in het verhaal domineert. Allerlei westerse beelden spelen een rol, zoals Orpheus en Euridyce, Sodom en Gomorra, Titus Flavius Vespasianus en ook kunstwerken en musea.

Het begrip metropool of “wereldstad” wordt vaak geassocieerd met centralisme, imperialisme, dominantie, macht en het superieure westen (Fokkema, 2003:206). De vier wereldsteden in het verhaal representeren de westerse dominantie in het leven van Titus. In feite wordt hij achtervolgd door een imperialistische manier van denken, waarin het superieure westen geplaatst wordt tegenover de rest van de wereld.

Eigenlijk wordt een belangrijk deel van Titus’ identiteit ingenomen door zijn vader en de Surinaamse cultuur, hoewel dit maar weinig in zijn leven naar voren komt. Overeenkomstig het “oppervlakkige” karakter van zijn vader, wordt diens leven slechts in vogelvlucht geschetst. Hierdoor wordt de lezer eenzijdig geïnformeerd over de Suriname cultuur als deel van Titus’ culturele identiteit. Hij voelt zich meer Nederlander dan Surinamer, maar aan zijn huidskleur ziet iedereen hem meer als Surinamer. Zijn beeld van Suriname is negatief gekleurd door alles wat hij van zijn moeder weet. De allochtonen bij het Amsterdamse Centraal Station verbeelden de gemeenschap van niet-westerse immigranten. Ze worden gecontrasteerd met de westerse personages die economisch succesvol zijn.

6. Tot besluit

Titus is geboren en getogen in Nederland. Hij voelt zich meer Nederlander dan Surinamer, hoewel de buitenwereld hem eerder als Surinamer beschouwt. Zijn beperkte kennis over Suriname en zijn negatieve opvattingen over dit land hebben hem “gedistantieerd” van zijn oorspronkelijke identiteit.

Zijn succes in de Nederlandse samenleving als docent bij een kunstacademie betekent niet veel als houvast in zijn leven. Dat hij zijn carrière, zijn moeder en zijn realiteit verlaat om orde te zoeken in de chaos, kan opgevat worden als een spiegeling van zijn mislukte leven. Angst blijft hem achtervolgen als iemand uit de diaspora en hij blijft een figuur zonder balans.

Westerse steden en beeldvorming zijn dominant in het verhaal, terwijl de Surinaamse beeldvorming beperkt en eenzijdig is. Het beeld van de groep allochtonen is ook plaatselijk en beperkt. Suriname en niet-westerse allochtonen worden stereotypisch weergegeven in achterhaalde formuleringen over ras en superioriteit.

Titus is een persoon met meerdere identiteiten. Hij is nog op zoek naar orde, naar een balans in zijn bestaan en innerlijk leven. Zijn meervoudige identiteit maakt hem tot representant van de uit de diaspora afkomstige mensen. Karin Amatmoekrim die ook met twee culturele circuits te maken heeft, verwoordt in dit verhaal de

dubbelzinnigheid van mensen uit de diaspora.

Identiteit is inderdaad een voortdurend proces van bijstelling en vorming in relatie tot de omgeving. De metropool, in de kern al zo dynamisch, is de locatie die dit proces van identiteitsbeleving verheft of uitvergroot (Fokkema 2003:198).

Universitas Indonesia te Depok

Bibliografie

Amatmoekrim, Karin 2004 *Het knipperleven*. Amsterdam: Uitgeverij 521.

Amatmoekrim, Karin 2006 *Wanneer wij samen zijn*. Amsterdam: Prometheus.

Amatmoekrim, Karin 2009 *Titus*. Amsterdam: Prometheus.

Fokkema, A. en Steenmeijer, M. Steenmeijer (red.) 2003 *Identiteit en locatie in de hedendaagse literatuur*. Nijmegen: Vantilt.

Ramondt, Sophie 1967 *Mythen en sagen van de Griekse wereld*. Bussum: Van Dishoeck.

Woodward, K. (ed.) 2004 *Questioning identity: gender, class, ethnicity*. Londen-New York: Routledge-The Open University. Zie ook: <http://www.blackmagicwomanfestival.nl/news/1>.